

REDACTIONEEL

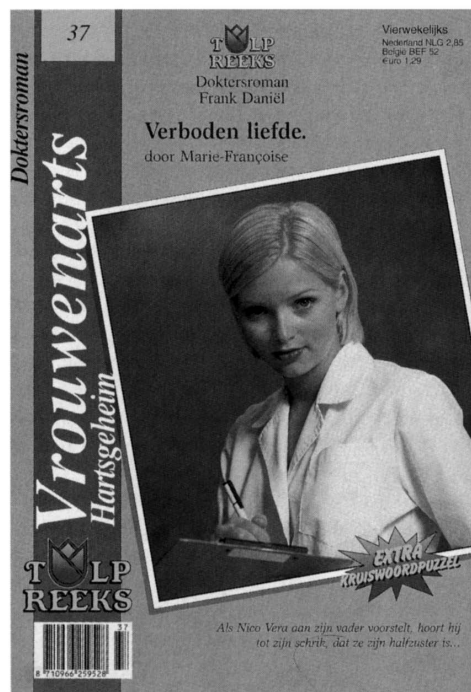
Zorgpraktijken zijn heterogeen en hun effect op genderverhoudingen is dat ook. Maar wat is zorg en welke vormen neemt zij aan? Waar is zorg en hoe verhoudt zij zich tot andere domeinen in de samenleving? En wie zorgt er en met welke gevolgen voor degene die zorg geeft en degene die haar ontvangt? Dit zijn vragen die in dit nummer van het Tijdschrift voor Genderstudies aan de orde komen. Het stellen van dit type vragen veronderstelt een grote heterogeniteit in zorgpraktijken. De hier volgende bijdragen laten daarom zien dat onderzoek naar zorg en gender niet alleen rekening dient te houden met routines en machtsverschillen tussen de seksen, maar ook met verschillen die het effect zijn van bijvoorbeeld klasse of etniciteit. De artikelen behandelen respectievelijk de onbetaalde arbeid binnen het gezin, de betaalde arbeid verricht door de hulp in het huishouden en tot slot de zorg die in de gezondheidssector wordt geboden.

Zorg is een klassiek thema binnen genderstudies. Bij het denken over zorg en over zorgarbeid in het bijzonder spelen drie visies en handelingsperspectieven gelijktijdig of apart een rol. Zo kan zorg worden gezien als een activiteit die de vrijheid, ontplooiing en ontwikkeling van vrouwen remt. Deze visie leidt tot een beleid dat erop gericht is vrouwen zo min mogelijk in de privé- en zo veel mogelijk in de publieke sfeer te doen participeren. Een tweede visie ziet zorg als een maatschappelijk belangrijk en tegelijkertijd miskend soort arbeid. Vanuit deze visie streeft feministisch onderzoek en beleid ernaar om het onbetaalde werk van overwegend vrouwen zichtbaar te maken en het belang daarvan voor economische ontwikkelingen (geldelijk) erkend te krijgen. De derde visie beschouwt zorg als een arena van onderhandeling, van macht en machtsverschillen tussen de seksen. Het streven is om zorg en betaalde arbeid tussen de seksen gelijk te verdelen. Zorg is kortom onlosmakelijk verbonden met gelijkheid en ongelijkheid tussen vrouwen en mannen, als ook met onze visie op individu en maatschappij, privé en publiek, macht en politiek. De twee eerstvolgende artikelen gaan in op deze heterogene aspecten van zorg.

Is zorgen per definitie datgene wat vrouwen doen? Wat als de zorgarbeid gelijk wordt verdeeld tussen de seksen? En wat doen vrouwen en mannen precies als ze zorgen en hoe doen ze dat? Dit zijn de vragen die Alkeline van Lenning en Tineke Willemsen in hun bijdrage aan dit nummer behandelen. Zij betogen dat het denken over zorg en arbeid, in relatie tot gender,

gereduceerd lijkt te worden tot het in kaart brengen van tijdsbesteding van vrouwen en mannen. De dagelijkse praktijk van zorg binnen gezinnen en de beleving van vrouwen en mannen, blijft daarmee buiten beeld. Van Lenning en Willemsen gaan in hun onderzoek uit van best practices. Op basis van gesprekken met heteroseksueel samenlevende partners die binnen hun gezin de betaalde en onbetaalde arbeid gelijk hebben verdeeld, onderzoeken zij hoe deze paren dat gerealiseerd hebben en welke obstakels zij tegen zijn gekomen, hoe ze de taakverdeling ervaren en hoe de buitenwereld daarop reageert. De bijdrage van Van Lenning en Willemsen laat zich lezen als een verhaal dat steeds complexere vormen aanneemt in termen van gelijkheid en ongelijkheid tussen vrouwen en mannen en maakt bovendien inzichtelijk dat de gegenderdheid van bepaalde taken in het huishouden hardnekkig blijft.

Dat het onderzoek naar zorg het onderscheid tussen privé en publieke sfeer ter discussie kan stellen, laat de bijdrage van Helma Lutz zien. In haar artikel dat is gebaseerd op haar Habilitations-rede, bespreekt zij het fenomeen 'nieuw dienstmeisje'. Het dienstmeisje lijkt terug van weg geweest, maar neemt, gezien wat ze doet, een nieuwe gedaante aan. Zo blijkt zij overwegend migrant te zijn, uit Azië, Afrika, Latijns-Amerika en Oost-Europa te komen, is zij vaak kostwinner voor haar gezin in het thuisland, brengt een moderni-

sering op gang in het land van herkomst en is aldaar een belangrijke factor in de economische ontwikkelingen. In de stedelijke centra van rijke landen waar ze werkzaam is, is echter noch haar economische noch haar juridische status ingebed in de aldaar geldende regels. Zij is werkzaam in een schemergebied tussen wit en zwart werk, vaak inwonend bij het gezin waar ze werkzaam is en haar verblijf is niet altijd juridisch geregeld. Lutz geeft een overzicht van studies naar de geschiedenis van het dienstmeisje en betoogt dat het opvallend is dat onderzoek naar het 'nieuwe dienstmeisje' nagenoeg ontbreekt. Zij betoogt dat dit onderzoeksterrein een uitdaging betekent voor zowel gender- als migrantenstudies. Zo spoort het genderstudies aan om het onderscheid privé en publiek als dynamisch op te vatten en in relatie tot klasse en etniciteit te onderzoeken. Migrantstudies aan de andere kant, dient een sensitiviteit te ontwikkelen voor de feminisering van migratie en de specificiteit van de levens van vrouwen in den vreemde, aldus Lutz.

Het artikel van Janneke van Mens-Verhulst is het eerste in een nieuwe reeks van het Tijdschrift voor Genderstudies, over diversiteit in de gezondheidszorg. In toenemende mate ontstaat ook in Nederland een bewustheid dat er grote groepen, met name vluchtelingen en migranten, een zorgtekort hebben. In toenemende mate wordt bovendien duidelijk dat het wegwerken van dat tekort niet zo eenvoudig is. Binnen genderstudies bestaat een lange en rijke onderzoekstraditie naar de geseksueerdheid van de gezondheidszorg en de weerbaarheid van zorginstellingen, medische technieken, onderzoeksinstrumenten en beleid bij het veranderen van zorgpraktijken. Bovendien wordt de categorie vrouw als zou deze homogeen en stabiel zijn in toenemende mate ter discussie gesteld en wordt aandacht besteed aan verschillen tussen groepen vrouwen en daarmee de heterogeniteit van de zorg die zij ontvangen. Om die heterogeniteit te begrijpen dient er niet alleen aandacht besteed te worden aan sekse en leeftijd, maar ook aan klasse en etniciteit, religie en andere levensbeschouwingen, aan seksuele voorkeur en fysieke gesteldheid.

Het artikel van Van Mens-Verhulst is een relevante opening van deze reeks. Zij pleit voor een diversiteit in het zorgaanbod binnen de geestelijke gezondheidszorg en beargumenteert dat de vele verschillen tussen zorggebruikers vragen om flexibiliteit aan de aanbods-kant. Maar het artikel van Van Mens-Verhulst doet meer. Het levert een kritiek op de zogenoemde 'empirische evidentie' die vandaag de dag nodig is om hulpverlening en de financiering daarvan te legitimeren. Juist vanuit het perspectief van diversiteit levert empirische evidentie een probleem op. Terwijl er aan de ene kant gepleit wordt om meer dan

M/V-verschillen te betrekken in het zorgaanbod, worden die verschillen tenietgedaan door de kwantitatieve, statistische methode waarmee empirische evidentie geleverd moet worden. Daarnaast worden verschillen die wel statistisch 'significant' worden geacht door onderzoekers verabsoluteerd, geëssentialiseerd of gepresenteerd als biologische verschillen. Van Mens-Verhulst pleit voor een nieuwe aanpak om empirische evidentie te genereren. Ze stelt een bottom-up-strategie voor. Dit is een kwalitatieve aanpak waarbij diversiteit in kaart wordt gebracht en geanalyseerd en waarbij rekening wordt gehouden met sociale dynamiek en met machtsverschillen in de gezondheidszorg. De bottom-up-benadering veronderstelt ook dat zorg geboden wordt op basis van een combinatie tussen dit soort gegevens en de praktijkkennis en ervaring van de hulpverlener.

Tot slot behelst dit nummer een repliek en een dupliek van respectievelijk Agnes Andeweg en Marije Groos. Andeweg reageert op een bijdrage van Groos die in september 2000 in dit blad verscheen. In haar 'Wie schrijft die blijft' wierp Groos de vraag op of vrouwelijke schrijfsters zich voorgoed een plaats in de literatuurgeschiedenis hebben verworven. Zij beargumenteerde dat de mate waarin dat het geval zal zijn afhankelijk is van de gendergeladenheid van de taal die recensenten bezigen wanneer zij boeken die door vrouwen geschreven zijn bespreken. Andeweg reageert op twee punten uit het betoog van Groos, namelijk op de afbakening van het object van onderzoek en in het bijzonder op de historische discontinuïteit die het veronderstelt, en op de analysemethode. Daarnaast vraagt Andeweg aandacht voor het verschil tussen de praktijk van literatuurwetenschappers en die van recensenten. Zij betoogt dat het 'isoleren, generaliseren en stereotyperen' op grond van sekse ingebed is in die journalistieke praktijk en het ritme van het vak. In haar reactie onderkent Groos de overeenkomsten tussen de successen van vrouwelijke auteurs in vroeger tijden en heden ten dage. Maar juist de verschillen daartussen, met name het effect van emancipatie, maken de aanwezigheid van gender-biases in het taalgebruik van recensenten des te opzienbarender, aldus Groos. Hoe komt canonvorming tot stand en welke normen bepalen wat literaire kwaliteit is? Beide bijdragen situeren deze kwesties binnen genderstudies en nodigen uit tot reflexie.